

David Gaunt: Asuri Soykırımı

Posted on 13/04/2010

Geçen ay, yani Mart'ın 11'inde İsveç Parlamentosu, I. Dünya Savaşı sırasında gerçekleştirilen Ermeni, Asuri, Süryani, Keldani ve Rum soykırımlarını tanıyan bir önergeyi kabul etti. Türkiye Cumhuriyeti'nin buna yönelik resmi tepkisi, büyükelçisini geri çağırarak ve İsveç hükümetine baskı yapmak biçiminde gelişti. Söz konusu diplomatik krizden buradaki herkes muhtemelen haberdardır. Fakat ben, diplomatik krizin, İsveç

parlamentosunun neyi kabul ettiğine dair bilgileri bir biçimde gizlediğini düşünüyorum. Bundan ötürüdür ki ben burada, Protestan ve Katolik dönmelerin yanı sıra Nasturi, Süryani Ortodoks, Keldani gibi pek çok küçük kiliseye bölünmüş Asuri halklarına (ki bu etnik bir tanımdır) yönelik soykırımı açıklamaya çalışacağım.

1. Dünya Savaşı'nın sonunda dünya liderleri kalıcı bir barış tesis etmek üzere Paris'te bir araya geldiler. Kötü muameleye maruz kalmış pek çok azınlık ulus kendi kaderlerini tayin ilkesi temelinde bağımsızlık taleplerini dile getirmek üzere temsilcilerini gönderdiler. Aralarında doğu Anadolu'da ve kuzey Mezopotamya'da Asurice konuşan grupları temsil ettiğini söyleyen Asuri-Keldani heyeti de vardı. Devlet kurma talepleri iki argümana dayanıyordu: Osmanlı hükümeti tarafından yürütülen korkunç katliamlara maruz kalmışlardı; Rus ve Britanyalı üst düzey komutanlar ve yetkililer, Asuri halkının Nasturi kolunun Hakkari dağlarına sürüldüklerinde yaptıkları gibi müttefiklere katıldığı takdirde bağımsız bir devlet sözü vermişlerdi kendilerine.

Savaşın ardından Asuri halklarının geleneksel yerleşim bölgeleri boşaltılıp başka mültecilerin yerleşimine açıldı. Bu durum, çoğunlukla Asuri yerleşim alanının hemen kuzeyindeki alanlarda yaşayan Ermenilerininkine çok benzerlik gösteriyordu. Paris barış konferansına katılan Asuri-Keldani heyeti savaş boyunca 250.000 kayıp verdiklerini açıkladı -ki bu rakam, savaş öncesi nüfusun neredeyse yarısıydı. Bu rakamlar esasında çok düşük olabilir. Öncelikle, Diyarbakır vilayeti bağlamında yapılan güncel hesaplamalar nüfus kaybının çok daha yüksek oranlarda olduğunu ve Keldanilerin %90'ının, Süryani Ortodoksların %72'sinin ve Süryani Katoliklerin %62'sinin ortadan kalktığını göstermekteydi. İkincisi, heyet

Asurilerin mensup oldukları çeşitli Katolik kiliseleri hesaba katmamış görünmekteydi. Üçüncüsü, heyetin, Kuzey ve Orta Anadolu'da, yerel Ermenilerle karışan tecrit edilmiş Asuri cemaatlerden haberdar değildi.

Cinayetlerin vardığı boyut, etnik temizliğin kapsamı, üst düzey hükümet yetkililerin planlama ve karar alma süreçlerine katılımları, kimliği bilinen bir avuç resmi görevlinin fail olarak rol oynaması (bunlar genelde Teşkilat-ı Mahsusa üyeleri idi), düzenli ordu birilerinin en ufak direnme hareketlerini şiddetle bastırma hevesleri, bütün bunlar Osmanlı'nın Hıristiyanlara karşı yürüttüğü kampanyanın sistematik doğasına ışık tutmaktadır. Bu olgu, BM'nin 1948 sözleşmesinde kaleme alınan soykırım tanımına uymaktadır. Asuriler, "askeri zorunluluk" gerekçesi ileri sürülerek, Ruslarla temas halinde oldukları bahanesiyle cephe hattı alanından tehcir edileceklerdi; tehcire direndiklerinden dolayı durum, kısa süre içinde, askerin yerel anlamda vazifelendirilen gönüllü çetelerle birlikte yürüttüğü cebri etnik temizliğe dönüştü. Sonradan bunun bir iç savaş olduğu ifade edilmiştir, fakat Osmanlı hükümeti daha en baştan sıkı önlemler almıştı ve olayların bizatihi kendisi Asurilerin böylesi bir savaş için (ne askeri ne de siyasi anlamda) hiçbir hazırlıkları olmadığını ve sadece istisnai hallerde etkin direnç sergileyebildiklerini göstermektedir.

Ben, Asuri halkların savaş deneyiminin ilk elden tarihsel anlatısını ortaya koyabilmek amacıyla Türk arşivlerinden elde edilen materyale dayandırdım araştırmalarımı. Ardından bunları Britanya, Fransız, Alman, İran ve Rus arşivlerinden elde edilenlerin yanı sıra dönemin Asuri ifadeleri ve sözlü anlatılarıyla birleştirdim. Tamamen farklı kaynaklardan edinilen tanıklıklar birbirlerini teyit etmekte veya tamamlamaktadır. Türk arşivlerinde, resmi görevlilerin panik içinde olduklarını ve gelecekte hıyanetle karşılaşacakları korkusuyla yetersiz ya da hiç olmayan kanıtlara dayanarak Hıristiyanları ortadan kaldırdıklarını göstermekten ziyade çok kapsamlı bir Hıristiyan isyanının eli kulağında olduğuna işaret eden az sayıda dokümantasyon vardır.

Savaş başladığında Asuriler parça parça oldular. Coğrafik açıdan kuzeybatı İran'dan batı Mezopotamya'ya dağıldılar ve bölgeler arasındaki temas çok azaldı. Dini açıdan, Asuriler birkaç rakip kiliseye bölündüler: Hakkari dağlarındaki Nasturi kilisesi, batı İran, Bohtan ve Musul bölgelerindeki Keldani kilisesi (Roma Katolik Kilisesinin şarki kolu) ve kuzey Mezopotamya ve orta Anadolu merkezli Süryani Ortodoks kilisesi. Bunların üstünde Katolik veya Protestan mezheplere katılan kesimler vardı. Derinlerdeki dini nefret Asurilerin Osmanlı'nın Hıristiyan karşıtı politikasına karşı güçlü dayanışmayı temel alan ortak bir cephe oluşturmalarını imkansız hale getiriyordu ve "böl ve yönet" çabalarının başarılı olmasına yarıyordu. Bir Hıristiyan grubun diğerine ihanet etmesine ilişkin pek çok suçlama söz konusudur.

Osmanlı hükümetiyle çatışmaya girecek ilk Asuriler Hakkari Dağlarının özerk Nasturi aşiretleriydi. 26 Ekim 1914'de, Rus-Türk savaşının patlak vermesinden sadece birkaç gün önce, Dahiliye Nazırı Talat, İran sınırı boyunca yaşayan Nasturilerin Konya ve Ankara vilayetlerine gönderilmelerine karar vermişti. Hıyanet ve Rusya'nın potansiyel müttefiki olacakları kuşkusuyla, hiçbir yerde demografik bağlamda hâkim unsur olamayacakları şekilde dağıtılacaklardı. Hükümet bölgede de facto işgal durumu nedeniyle 1915 kışı ve baharı boyunca katliamlar gerçekleştiğini ve şiddetin egemen olduğunu kabul ediyordu. Rus ordusu 1915 Mayıs'ında Van kentindeki Ermenileri kurtarmak üzere bölgeye yaklaştığında, Asuri

liderleri Ruslarla birleşmeye karar verdiler. Bunun üzerine Osmanlılar kapsamlı bir askeri sefer düzenlediler hemen. Asuriler çakmak taşlı tüfekleriyle kahramanca bir savunma yaptılar, fakat sayıca azdılar ve yeterli silahları yoktu. Şiddetli çatışmalardan, yüksek dağlarda açlıkla yüz yüze geldikten ve çok sayıda insan kaybettikten sonra, Nasturi aşiretlerinden kalanlar Eylül 1915’de İran’a gittiler. Daha sonraki girişimlere rağmen, asla geri dönmediler.

İran’ın Urmiye vilayetindeki Asuriler biraz daha farklı, fakat oldukça acı tecrübeler yaşadılar. Bunlar, İran’ın, Rus ve Türklerin yayılcı ihtiraslarının hedefindeki sınır bölgelerinde yaşayan Nasturi ve Keldani çiftçilerdi. 1915 yılının Ocak ayından Mayıs ayına kadar beş ay boyunca vilayet buraya jandarma, Kürt fedailer ve Teşkilat-ı Mahsusa elemanlarından oluşan toplama bir ordu yerleştiren Osmanlı İmparatorluğu tarafından işgal edildi. Söz konusu olan, yönetici sivillerden ziyade sabotaj için donanmış askeri bir güçtü ve durum hızla kötüleşmeye başladı. 1915 Şubat ayı sonunda 700’den fazla yetişkin erkek Asuri ve Ermeni Haftevan’da katledildi. Bu katliam Van valisi Cevdet Bey’in komutası altındaki askeri birliklerce gerçekleştirildi. Urmiye’de Fransız misyonundaki yoksullar evinden insanlar alınıp infaz edildiler. Ruslar tarafından silahlandırılıp eğitilen Asuri ve Ermenilerden bir ordu oluşturulmasının intikamı olarak yapılmış olabilir bu. Mayıs 1915’in başlarında (harbiye nazırı Enver’in amcası) Halil’in komutasındaki Türk kuvvetleri Dilman’daki büyük muharebeyi kaybederek İran’dan çekilmek zorunda kaldı. Ermeni Antranik’in komutası altındaki Ermeni ve Asuri fedai alayı bu yenilgide büyük bir rol oynamıştır. O andan itibaren Halil kendi ordusundaki Türk-Ermeni asker ve subayları idam ettirdi. Geri çekilirlerken birlikler Siirt ve Bitlis sancaklarında karşılarına çıkan tüm Hıristiyanları katletti.

Diyarbakır vilayetinin güneyindeki Asuri nüfus kural olarak Süryani Ortodoks veya Süryani Katolik kiliselerine mensuptu ve genelde Ermeni Katoliklerle karışmışlardı. Bu alan cephe hattından uzak bir alandı ve eski askeri doktor olan vali Reşid Bey daha İstanbul’dan herhangi bir yazılı emir gelmeden aylarca önce mezalime başlamıştı. Burada İttihat ve Terak-

ki Cemiyetine mensup yerel siyasetçilerin bölgedeki tüm Hıristiyanların imhasına karar verdikleri ve İstanbul’la uyum içinde Asurileri “Ermeni” gibi görme veya “isyancı” nitelmesini kullanma konusunda hiç vicdan azabı duymadıkları görülüyor. Karışık Hıristiyan nüfus barındıran kentlerde ve büyük kasabalarda ilk olarak Ermeniler alındılar, ardından Katolik veya Protestan Süryaniler ve sonunda da Süryani Ortodokslar. Hatırı sayılır sayıda Osmanlı yetkilisi kendilerine sözlü olarak iletilen Hıristiyan karşıtı planları protesto etti; bunun üzerine ya başka vilayetlere gönderildiler ya da suikasta uğradılar. Valilik imha için özel bir komite oluşturdu ve bu komite de, elli üyeden oluştuğu için güneyde El Hamsin (Arapça elli) olarak bilinen yerel milis birlikler kurdu. Milis güçleri köyleri kuşattı ve katliama girişti. Daha büyük yerlerde veya direnç beklenen yerlerde bir davet çıkartılacak ve bazı Kürt aşiretlerinden yardım istenecekti. Sağ kalmayı başaranlar genelde aynı aşiretlere işaret ediyorlardı (en başta Rama aşireti ve Haverkan konfederasyonunun Haco kolu); ancak bazı aşiretler katliamlara karşıydı ve bazıları da (Haverkan konfederasyonunun Çelebi kolu ve Yezidi Kürtler) Hıristiyanları himaye etti. Azak ve Aynvardo köyleri, Kasım 1915’te ateşkes yapılana kadar, düzenli ordunun taarruzları da dahil olmak üzere aylarca süren kuşatmalara direnmeyi başardı. Yine de çoğu köy ve kasabada Hıristiyan kalmadı. 28 Eylül 1915’de vali vilayetindeki 120.000 “Ermeni”nin işini gördüğünü rapor etti.

Savaşın sonra bazı aşiretler nam yapmış failer olarak tanındı. Diyarbakır’ın Hıristiyan halkının imhasıyla suçlanan Reşid ifadesinde onları zararlı mikroplar olarak değerlendirdiğini ve mikropları temizlemenin bir doktorun görevi olduğunu beyan etti. Sonra da dava sonuçlanmadan önce intihar etti. Şüphelilerin çoğu yargılanmak üzere Malta’ya nakledildi, fakat asla yargılanmadılar ve daha sonra Britanya hükümetiyle geleceğin Türk lideri Kemal Atatürk’ün arasındaki uzlaşma temelinde tahliye edildiler. Fail ve organizatörlerden bazıları siyasi veya idari kariyerlerini Türkiye Cumhuriyeti’nde sürdürdüler. Asurilere karşı işlenen savaş suçlarının yargılanması Osmanlı hükümetinin görevlilerince hiçbir zaman gerçekleştirilmedi.

Aynı Ermeni soykırımını konusunda olduğu gibi, süregelen Türk hükümetleri Asurilerin sistematik imhasını reddetme politikalarını sürdürdü. Ancak, tarihçilerin her gün açığa çıkarmayı başardıkları belgeler son derece kapsamlı ve ikna edici. Asuri halklara yönelik bir soykırım söz konusudur.